

İBN ABDÜRABBİH'E GÖRE MÛSİKÎ HAKKINDAKİ İHTİLAFLAR

Tacetdin BIYIK*

Öz

VIII. yüzyılın başlarında Avrupa'nın batı ucunda kurulan Endülüs Emevî Devleti'nde, bütün yönleriyle İslam kültür ve medeniyetini -okuyarak, yazarak, üreterek, yaşayarak- başta Avrupa'ya daha sonra bütün dünyaya açık ve net bir şekilde gösteren, alanlarında en üst seviyede uzman olan çok önemli ilim ve sanat adamları yetişmiştir. Bu isimlerden biri olan İbn Abdürabbih (246/860-328/940), el-Ikdü'l-Ferîd (Eşsiz Gerdanlık) adlı -her birini farklı bir konuya tahsis ettiği yirmi beş bölümden oluşan- ansiklopedik eserinin yirminci bölümünü tamamen mûsikîye ayırmıştır. İşte bu bölümde bulunan mûsikînin meşruiyetine dair ihtilafların yer aldığı kısım, bu çalışmanın esas konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada; müellif ve eseri hakkında genel bilgiler verildikten sonra eserde yer alan mûsikîye dair ihtilaflar aktarılmaya çalışıldı. Mûsikînin lehinde ve aleyhinde delil olarak kullanılabilen, İslam öncesi devirlerden onuncu yüzyıla kadar olan dönemde meydana gelmiş çok sayıda ilginç hadise de değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Mûsikî, İbn Abdürabbih, el-Ikdü'l-Ferîd, Endülüs Emevî Devleti.

Conflicts on Music According to Ibn Abdirabbih

Abstract

In Andalusian Umayyad State, founded on the west end of the Europe in the beginning of 8th century, very important scholars and artists which were expert of their fields at utmost level, were brought up. They clearly presented all aspects of Islamic culture and civilization, first of all to Europe and also to all of the world, by reading, writing, producing and experiencing. One of these scholars, Ibn Abdirabbih (246/860-328/940) devoted whole of the 20th chapter of his encyclopaedic work el-Ikdü'l-Ferîd (The Unique Necklace), consisting of twenty five chapters each of which is devoted to separate subjects, to music. The section of this chapter comprising the conflicts regarding the properness of music, forms the base of this work. In this work, the conflicts mentioned in the work of Ibn Abdirabbih are tried to be explained after the general information about the author and his work. Furthermore, many interesting incidents occurred in the period from pre Islamic times to the tenth century, which can be used as a proof both in favor of and against music, are also discussed.

Keywords: Music, Ibn Abdirabbih, al-Ikd al-Farid, Andalusian Umayyad State.

* Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı Antalya H. M. Gebzli Eğitim Merkezi Eğitim Görevlisi.

Giriş

Her açıdan en güzel bir şekilde yaratılan¹ insanoğlu, doğumundan ölümüne kadar hayatının her aşamasında güzeli ve güzelliği arayıp, Allah'ın (c.c.) kendisine verdiği duyuların hepsine güzel olan şeyleri tattırıp onları güzel olan şeylerle doyurmak ister. Tat alma, koklama, görme ve dokunma duyularında olduğu gibi işitme duyusu da güzeli ve hoş olan şeyleri ister.

Sesin, şiddeti, rengi, tınısı, gürlüğü, pestliği, tizliği, hızı vb. birçok özelliğine göre, insan, hayvan ve bitki gibi bütün canlı varlıkların hayatında, duygularında olumlu ya da olumsuz etkiler meydana getirdiği için uzmanları tarafından tespit edilmiştir.²

Güzel sesin, can taşıyan bütün mahlûkatı tesiri altında bıraktığı muhakkaktır. *Ahlâk-ı Alâî* adlı meşhur ahlak kitabı ile tanınan Osmanlı âlimi Kınalızâde Ali Efendi (ö. 979/1572), “*Nağme-i tayyib ve âvâz-ı hûb'un tesir eylemediği kişi dâire-i insâniyetten hariçtir. Belki dâire-i hayvâniyetten de aşağı ve insân-ı kâmil katında cemâd-ı mutlak derecesindedir.*”³ diyerek güzel sese olan ilginin canlı varlıkların fitratında mevcut olduğunu vurgulamıştır.

İslam tarihi boyunca İslam âlimlerini meşgul eden konulardan birisi de mûsikînin meşruluğu olmuştur. Âlimler, mûsikînin -özellikle insan üzerindeki- tesirinin olumlu ve olumsuz taraflarını göz önünde bulundurmak ve/veya doğrudan-dolaylı konu hakkında söylenmiş sözleri, aktarılan olayları irdelemek suretiyle fikir beyan etmişlerdir. Bu konu bazen fıkıh kitapları içerisinde, bazen tefsir kitaplarındaki ilgili ayetlerin açıklanmasında, bazen de müstakil eserler kaleme alınarak izah edilmiştir.⁴ Âlimlerin bu konuda üç görüşe sahip olduğu görülmektedir. Mutlak olarak helal olduğunu kabul edenler, mutlak olarak haram olduğunu kabul edenler ve durum ve şartlara göre değişkenlik arz edebileceği görüşünde olanlar. Bu üç farklı fikre sahip olan âlimlerin hepsi de görüşlerini delillendirmek için hem Kur'an-ı Kerim ayetlerinden hem de hadis-i şeriflerden istifade etmişler aklı deliller de getirmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim mûsikî konusuna doğrudan temas etmemekle beraber, bazı çirkin seslerden bahseder.⁵ Cennette müminler için sunulacak nimetlerin içinde mûsikînin de olduğunu bazı müfessirler beyan etmektedirler.⁶ Hadis-i şeriflerde ise, -sıhhat dereceleri göz önünde bulundurulmadan bakıldığında- bu

¹ “*Yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. أَفْذُ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنٍ تَقْوِيمٍ*” Ali Özek, vd., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Kral Fehd Mushaf Basım Kurumu, Medine 1992, Tîn, 95/4.

² Bkz. Casimir Colomb, *İnsan ve Hayvanat Üzerinde Mûsikînin Tesiri*, Çev. Mustafa Refik, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1308.

³ Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî*, Haz. Mustafa Koç, Klasik Yayınları, İstanbul 2007, s. 258.

⁴ Mûsikî'nin hükmü konusunda yazılan eser ve müellifleri için bkz. İsmail Raci el-Farûkî - Luis Lâmia el-Farûkî, *İslam Kültür Atlası*, Çev. Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu, İnkılab Yayınları, İstanbul 1999, s. 467-480.

⁵ Lokman, 31/19.

⁶ Arapça metni (فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ) şeklinde olan Rum, 30/15. ayetinin tefsiri için bkz. Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyan an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988, c. 11, s. 27-28.

konunun hem lehinde hem de aleyhinde değerlendirilebilecek epeyce malzeme bulunduğu görülecektir.⁷

İbn Abdürabbih, yirmi beş bölümden oluşan el-Ikdü'l-Ferîd adlı eserinin yirminci bölümünü mûsikî ve bu konudaki ihtilaflara ayırmış, o da, konu etrafında dolaşan görüşleri ve delilleri dile getirme ihtiyacı hissetmiştir. Farklı görüşlerin zikredildiği bu bölümde, ayetlerden, hadislerden, akli delillerden, sahabe, tabiîn, tebeü't-tabiîn'in, âlim ve fakihlerin söz ve uygulamalarından her iki farklı görüş için de deliller getirmek suretiyle eserinin bu bölümünü kaleme almıştır.⁸

1. İbn Abdürabbih ve el-Ikdü'l-Ferîd

a. İbn Abdürabbih

Asıl adı Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdürabbih b. Habîb b. Hudayr b. Salim el-Kurtubî el-Endelüsî olan İbn Abdürabbih 10 Ramazan 246'da (28 Kasım 860) Kurtuba'da (Cordoba) doğdu.⁹ Atalarından Sâlim, Endülüs Emevî emirlerinden Hişâm b. Abdurrahman'ın (ö. 180/796) âzatlısı idi.¹⁰

O yıllarda Kurtuba, Endülüs'ün en büyük şehirlerindendi. Abbasîlerin o zamanki başkenti olan Bağdat'la büyük oranda benzerlikler gösteriyordu. Kurtuba, ilim, sanat, mimari, çevre ve şehircilik alanlarında en parlak dönemini yaşıyordu. İbn Abdürabbih'in gençliğini geçirdiği ortam, tabiatı, doğal ve yapay güzelliği ile mûsikî, edebiyat ve eğlence için ideal sayılabilecek bir düzeyde idi.¹¹ Onun, döneminin yaygın alışkanlıklarından etkilenmesi de gayet tabii idi. O, gezme, eğlence, şiir, edebiyat ve mûsikî ile ilgilenmiş, içki de içmişti. Bu husus şiirlerinden kolayca anlaşılabilir. Fakat daha sonraları tevbe edip kendisini bu sefihlik âleminden kurtararak ilme, özellikle de fıkıh öğrenmeye adanmıştır.¹² Bu döneminde ilim ve sanatta temayüz etmiş diğer İslam şehirlerine gitmeyip Endülüs'te kalarak Müsned'iyile meşhur Endülüslü muhaddis Baki' b. Mahled (ö. 276/889), hadis ve dil âlimi Muhammed b. Abdüsselâm el-Huşenî (ö. 286/899) ve Endülüs'te hadis öğretimini başlatan iki hadis hafızından biri

⁷ Konu ile ilgili hadis-i şerifler için bkz. Nebi Bozkurt, *Hadis'te Folklor Eğlence*, İFAV Yayınları, İstanbul 1997, s. 74-96; Pehlul Düzenli, *İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2014, s. 110-202; Süleyman Uludağ, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 39-87.

⁸ Müellif bu konuyu, "mûsikîyi mübah görenler ve mûsikîyi kerih görenler" diye iki şıkta ele almıştır. İbn Abdürabbih, el-Fakîh Ahmed b. Muhammed el-Endelüsî, *el-Ikdü'l-Ferîd*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983, c. 7, s. 1-87.

⁹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 1, s. (1).

¹⁰ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 1, s. (1); Mustafa Muhammed eş-Şek'a, "İbn Abdürabbih", *DİA*, Ankara 1999, c. 19, s. 281-283; Bazı eserlerde İbn Abdürabbih'in kendisinin azatlı bir köle olduğu belirtilmektedir. Bkz. İsmail Aka vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1988, c. 4, s. 512-513.

¹¹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 1, s. (1).

¹² İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 1, s. (1).

olan Muhammed b. Vaddâh (ö. 287/900) gibi âlimlerin¹³ öğrencisi oldu. Kısa zamanda fıkıh ve hadis öğrenimini tamamlayıp ders vermeye başladı.¹⁴ Bir yandan da şiir, edebiyat ve mûsikî ile ilgilendi. Geniş fıkıh bilgisi yanında, irticâlen şiir söyleyecek kadar güçlü bir şair olan İbn Abdürabbih, devlet büyükleri ve önde gelen kimseler için birçok şiir yazdı ve bu sayede refah içinde yaşadı. Arap komutanlarından İbrahim b. el-Haccac (ö. 288/901) ile de dostluk kurdu. Onun sarayına girdi. İbn Haccac, âlimlere, şairlere ve edebiyatçılara büyük ihsanlarda bulunuyor, onları madden ve manen destekliyordu.¹⁵ İbn Abdürabbih onun için de birçok şiir yazmıştı.¹⁶ Hayatının sonlarına doğru, kendisinden önce el-Câhiz (ö. 255/869) ve kendisinden sonra Ebu'l-Ferec el-İsbahânî (ö. 356/967) de olduğu gibi o da felç oldu ve 18 Cemâziyelevvel 328'de (1 Mart 940) Kurtuba'da vefat etti.¹⁷ İbn Abdürabbih şöhretini İslam dünyasında büyük rağbet gören el-İkdü'l-Ferîd adlı eserine borçlu olup, hayatta iken daha çok şairliğiyle tanınmıştır.¹⁸

İbn Abdürabbih, gençlik yıllarında yazdığı eğlenceye (lehvîyyât) yönelik musammat adı verilen Arap şiir türünden veya İspanyol halk şiirinden esinlenilerek doğmuş olan müveşşah adını verdiği aşk şiirlerinden dolayı pişmanlık duyarak daha sonra aynı vezin ve kafiyede "mümahhîsât" (günahları silenler) adını verdiği zühd, takvâ ve öğüt kabilinden şiirler kaleme almıştır.¹⁹

Bir de divanı olan İbn Abdürabbih'in el-İkdü'l-Ferîd'le günümüze intikal eden bazı şiirleri, Endülüs şiirinin en iyi örneklerinden sayılır. Şiirlerinde methiye, mersiye, hiciv ve gazel gibi klasik temaların yanında pastoral, duygusal, dinî ve ahlâkî konulara da yer vermiştir. Hazırcı cevaplılığıyla tanınan İbn Abdürabbih'in birçok şiiri âdetâ darbimesel haline gelmiştir.²⁰

İbn Abdürabbih'in hayatı, sanatı ve el-İkdü'l-Ferîd adlı eseri hakkında yapılan birçok çalışmadan bazıları şunlardır: Cebrâil Süleyman Cebbûr, *İbn 'Abdirabbih ve 'İkdüh* (Beyrut 1979, 2. baskı); Ali İbrâhim Ebû Zeyd, *el-Mümahhîsât fi Şi'ri İbn 'Abdirabbih el-Endelüsî* (Kahire 1986); A. Wormhoudt

¹³ Bu isimler hakkında geniş bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, "İbn Vaddâh", *DİA*, Ankara 1999, c. 20, s. 435-436; Kandemir, "Bakî b. Mahled", *DİA*, Ankara 1991, c. 4, s. 541-542; Nuri Topaloğlu, "Huşenî", *DİA*, Ankara 1998, c. 18, s. 420-421.

¹⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 1, s. (٢); Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 281.

¹⁵ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 1, s. (٢); Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 281.

¹⁶ Bu şiirlerden biri şöyle başlar; "*Dikkat edin! İbrahim derya üstüne demir atmış bir gemi gibidir / İşbiliyye, aydınlık ve güzellikler diyarı Carmona onun yüzüyle parlamaktadır.*" Aka vd., *a.g.e.*, c. 4, s. 291-292.

¹⁷ el-Kâdî Ahmet, İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân*, el-Matbaatü'l-Meymene, Mısır, H. 1310, c. 2, s. 33; İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 1, s. (٢); Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 281.

¹⁸ Aka vd., *a.g.e.*, c. 4, s. 513; Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 281.

¹⁹ Aka vd., *a.g.e.*, c. 4, s. 513; Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 282.

²⁰ İbn Hallikân, *a.g.e.*, c. 2, s. 33; Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 282; İbn Abdürabbih'in divanına dair TDV İslam Ansiklopedisi (DİA) "İbn Abdürabbih" maddesinde şu ifadeler yer alır; "*Humeydî, bir kısmı İbn Abdürabbih'in kendi el yazısı ile olan divanından yirmi cüzün üzerinde bir kısmını gördüğünü söylemekteyse de (Cezvetü'l-muktebis, I, 164) bu divan günümüze ulaşmamıştır. Şairin çeşitli kaynaklardan derlenen şiirleri Dîvânü İbn-i Abdirabbih adıyla yayımlanmıştır.*" Bkz. Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 283.

- W. Penn-College, *al-'Ikd al-farîd: Selections, English & Arabic* (1981, 1989);
W. Werkmeister, *Ouellenuntersuchungen zum Kitâb al-'Iqd al-farid des Andalusiers Ibn 'Abdrabbih* (Berlin 1983).²¹

b. el-Ikdü'l-Ferîd²²

el-Ikdü'l-Ferîd İbn Abdürabbih'in en meşhur eseridir. Kendisi de bu eseriyle şöhrete kavuşmuştur. Siyasetten edebiyata, tarihten nevâdire kadar, ahlâk, mizah, nükte, fikra, mûsikî ve eğlence gibi çok farklı konular hakkında bilgi veren eser, bir antoloji, mevsua ve genel kültür ansiklopedisi mahiyetindedir. Eserde, döneminin sosyal hayatı, gelenek ve görenekleri, yiyecek ve içecekleri, sağlık ve tıp konuları, sihir, üfürükçülük, muska, göz değmesi, insan ve hayvan karakterleri, bölge ve şehirlerin özellikleri, kadın ve hususiyetleri gibi çok farklı konularda bilgiler bulunmaktadır.

Müellif, bu eserini telif ederken büyük ölçüde Doğu kaynaklarından yararlanmışır. Ancak gerek muhteva gerek kompozisyon gerekse metot bakımından el-Ikdü'l-Ferîd, Doğu'daki benzerlerinden çok daha üstündür. Müellifin, eserin yazılış amacını ve kendinden önceki eserlerden farkını anlattığı uzun mukaddimesinde, kitaba “eşsiz gerdanlık” anlamındaki el-Ikdü'l-ferîd adını vermesi kendisinin de bu üstünlüğün farkında olduğunu göstermektedir.²³ Bununla beraber bazı yeni araştırmalarda eserin asıl adının el-Ikd olduğu, “el-ferîd” sıfatının müstensihler tarafından ilâve edildiği ileri sürülmektedir.²⁴

İbn Abdürabbih, yirmi beş bölümden (kitap) meydana gelen eserini yirmi beş mücevherden oluşan gerdanlığa benzetmiş, kitabın ortasını teşkil eden on üçüncü bölüme gerdanlığın en kıymetli taşı olan “el-vâsita”, her bölüme de bir mücevher adı vermiştir. Bölümlerin (kitap) adları ve muhteviyatı şu şekildedir:

1. Kitap: “el-Lü'lüe” (hükümdarlık)
2. Kitap: “el-Ferîde” (savaşlar)
3. Kitap: “ez-Zebercede” (cömertlik)
4. Kitap: “el-Cümâne” (elçiler)
5. Kitap: “el-Mercâne” (hükümdarlarla sohbet)
6. Kitap: “el-Yâkûte” (ilim ve edebiyat)
7. Kitap: “el-Cevhere” (atasözleri)
8. Kitap: “ez-Zümürrüde” (mev'iza ve zühd)
9. Kitap: “ed-Dürre” (tâziye ve mersiyeler)
10. Kitap: “el-Yetîme” (Araplar'ın soy kütüğü)
11. Kitap: “el-Ascede” (bedevî Araplar'ın sözleri)
12. Kitap: “el-Mücennebe” (güzel cevaplar)
13. Kitap: “el-Vâsita” (hutbeler)
14. Kitap: “el-Mücennebetü's-sâniye” (yazışmalar ve yazı malzemesi)
15. Kitap: “el-Ascedetü's-sâniye” (halifeler)

²¹ Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 282.

²² Çalışmaya, eserin 1983 yılında Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye'de yapılan baskısı esas alındı.

²³ Mehmet Özdemir, *Endülüs Müslümanları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, c. 3, s. 83.

²⁴ Aka vd., *a.g.e.*, c. 4, s. 513.

16. Kitap: “el-Yetîmetü’s-sâniye” (Ziyâd b. Ebîh, Haccâc, Tâlibîler ve Bermekîler’le ilgili bilgiler)

17. Kitap: “ed-Dürretü’s-sâniye” (eyyâmü’l-Arab)

18. Kitap: “ez-Zümürredetü’s-sâniye” (şiiir)

19. Kitap: “el-Cevheretü’s-sâniye” (aruz ve kafiye)

20. Kitap: “el-Yâkütetü’s-sâniye” (mûsikî ve mûsikî hakkındaki ihtilaflar)

21. Kitap: “el-Mercânetü’s-sâniye” (kadınlar ve özellikleri)

22. Kitap: “el-Cümânetü’s-sâniye” (yalancı peygamberler, tufeylîler)

23. Kitap: “ez-Zebercedetü’s-sâniye” (insan ve hayvan karakterleri)

24. Kitap: “el-Ferîdetü’s-sâniye” (yiyecek ve içecekler)

25. Kitap: “el-Lü’îüetü’s-sâniye” (hediyeler, şakalar ve nükteler)²⁵

Müellifin yaşadığı dönem Endülüs toplumunun bariz vasıflarından birisi de çok dinli ve çok ırklı olmasının yanı sıra çok dilli olmasıydı. Böyle bir ortamda İbn Abdürabbih’in eseri, Arapça olarak kaleme alınan edebî eserlerin nesir türündeki en seçkini olarak kabul edilebilir.²⁶ Bununla beraber eserin birçok bölümünde esas unsuru şiiir teşkil etmektedir. On sekiz ve on dokuzuncu bölümler tamamen aruz, kafiye ve şiiir türlerine ayrılmıştır. İbn Abdürabbih, çeşitli konularda 200’den fazla şaire ait yaklaşık 10.000 örnek beyit yanında kendi şiiirlerinden de birçok örnek vermiştir.²⁷

Emir Abdullah (ö. 300/922) ve Halife III. Abdurrahman’ın (ö. 350/961) saray şairliğini de yapan İbn Abdürabbih’in bu eseri, Arapların en önemli edebiyat tarihlerinden biri olup aynı zamanda bir antolojidir.²⁸

Eserin değişik yerlerinde İslam tarihiyle ilgili olarak verilen bilgiler büyük bir yekûn tutar. Daha çok Doğu İslam dünyasına ait bilgileri Endülüslüler’e aktarmak amacıyla yazılan el-Ikdü’l-Ferîd, I. Abdurrahman’dan (750-788) III. Abdurrahman’a (912-961) kadar Endülüs Emevîleri’nin tarihini de kapsamaktadır.²⁹

İbn Abdürabbih, okuyucuyu dinlendirmek ve yorulmadan okumasını temin etmek düşüncesiyle kitabın birçok yerinde zarif nükte ve fıkralara yer vermiştir.³⁰

Eserin yazıldığı dönemde Endülüs’te sadece o bölgenin kültür ve tarihiyle ilgilenenlerle, Endülüs’le ilgilenmekle birlikte Doğu İslam dünyasının ilim ve kültür değerlerini de aktarmak isteyenler şeklinde iki akım vardı. İbn Abdürabbih’in bu iki akımı birleştirdiği görülmektedir.

Kitapta, Tevrat ve İncil’den, Doğu kaynaklarında sık rastlanan İran ve Hint sözlerinden ve Aristo’dan nakiller de yer almaktadır. Müellifin kendinden öncekilerden yaptığı nakiller sayesinde el-Ikdü’l-Ferîd, ilk dönem İslam tarihinin siyasi, içtimâî iktisadî ve kültürel kaynaklarından biri olma özelliğine

²⁵ Kâtip Çelebi (Hacı Halife), Mustafa b. Abdullah, *Keşfü’z-Zünûn an Esami’l-Kütübi ve’l-Fünûn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, c. 2, s. 1149; İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 1, s. 7-8; Şek’a, *agmd*, c. 19, s. 282; Özdemir, *a.g.e.*, c. 3, s. 83.

²⁶ Özdemir, *a.g.e.*, c. 3, s. 77-83.

²⁷ Şek’a, *agmd*, c. 19, s. 282.

²⁸ Aka vd., *a.g.e.*, c. 4, s. 508.

²⁹ Şek’a, *agmd*, c. 19, s. 282.

³⁰ Şek’a, *agmd*, c. 19, s. 282.

sahip bulunduğu gibi söz konusu nakilleri doğru, tam ve sağlıklı biçimde aktarmasından dolayı, kendisinin faydalandığı bu eserlerin neşri sırasında başvurulacak güvenilir bir kaynaktır. Nitekim Uyûnü'l-Ahbâr³¹ yayımlanırken el-Ikdü'l-Ferîd'den istifade edilmiştir.³²

el-Ikdü'l-Ferîd Endülüs tarihi ve sosyal hayatıyla ilgili olarak ihtiva ettiği bilgilerin yanı sıra başta İbn Abdürabbih'in kendisi olmak üzere Endülüslü şairlere ait şiirler dolayısıyla da bir orijinallik taşımaktadır.³³

İlki Bulak'ta 1263'te (1847) olmak üzere birçok defa basılan eserin (Kahire 1302, 1305, 1316, 1353) ilmî neşirleri Muhammed Saîd Aryân (I-VIII, Kahire 1940), Ahmed Emîn, Ahmed ez-Zeyn ve İbrâhim el-Ebyârî (I-VII, Kahire 1940-1953), Müfîd Muhammed Kumeÿha ile Abdülmecid et-Terhînî (I-IX, Beyrut 1404/1983) tarafından yapılmıştır.³⁴

Eserin bazı bölümleri Türkçeye de çevrilmiştir.³⁵

c. el-Ikdü'l-Ferîd'in Yirminci Bölümü (Kitâbü'l-Yâkûtetî's-Sâniye)

İbn Abdürabbih, kitabının yirminci bölümü olan Kitâbü'l-Yâkûtetî's-Sâniye'yi (İkinci Yakut Kitabı) mûsikî ilmine ve bu ilim etrafında oluşan ihtilaflara ayırmıştır.

Müellif bu bölüme, daha önceki bölümde hangi konulardan bahsettiğini ifade ettikten sonra bu bölümde nelerden bahsedeceğini zikredip güzel sese dair bir fasıl açarak başlar. Burada, mûsikînin lehinde olan kendi görüşünü de destekleyici mahiyette, müfessirlerden, Hz. Peygamber'den, tıpcılardan ve felsefecilerden deliller getirerek bazı meşhur şahsiyetlerin hayatlarından birkaç mesele nakleder.³⁶

"İnsanların gınâ (mûsikî) hakkındaki ihtilafı" başlığı altında, genel olarak Hicaz ehlinin mûsikîye cevaz verdiklerinden, Irak ehlinin ise mûsikîyi kerih gördüklerinden bahseder. Kendi görüşü de olan Hicaz ehlinin fikirlerine, Hz. Peygamber ve sahabîlerin söz ve fiillerinden delil ve destek olabilecek malzemeleri serdeder.³⁷

Mûsikîyi kerih görenlerin delillerine ilk önce bir ayet ile başlar. Daha sonra, sahabe, tabiîn, tebeü't-tabiînden ve özellikle Hanefilerin müçtehit imamlarından delil olarak kullanılacak kıssalar ve sözler nakleder. Burada

³¹ İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) uzun yıllar içinde derlediği dil, edebiyat, muhâdarât, tarih ve genel kültürle ilgili yazmış olduğu hacimli kitabı. Bkz. İsmail Durmuş, "Uyûnü'l-Ahbâr", *DİA*, Ankara 2012, c. 42, s. 247-248.

³² Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 282.

³³ Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 283.

³⁴ Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 283. Kitabın baskıları hususunda "Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi" adlı eserde şu bilgiler yer almaktadır. "...*Kitap 1223 yılında Bulak'ta; 1303, 1305, 1317, 1320'de olmak üzere birçok defa da Kahire'de basılmıştır...*" Bkz. Aka vd., *a.g.e.*, c. 4, s. 513.

³⁵ Eserin dört bölümünü Erkan Aşar Türkçeye çevirmiş olup Bordo Siyah Yayınları 2004 yılında İstanbul'da basmıştır. Kitapların isimleri şöyledir: 1. Hükümdar ve Siyaset Kitabı 2. Bedevî Arapların Özdeyiş ve Âdetleri 3. Nükteler ve Mizâhî Öyküler Kitabı 4. Şarlatanlar Deliler Cimrilere ve Asalaklar.

³⁶ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 3-6.

³⁷ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 7-10.

dikkat çeken husus; müzikînin aleyhine dair zikredilen delilleri -başta ayet-i kerime olmak üzere- müellifin kendisinin yorumlayıp birçoğunu müzikînin lehine çevirmiş olmasıdır.³⁸

İbn Abdürabbih bundan sonra sık sık karşılaşılabilecek olan “ahbâr”lara³⁹ başlar. Bu başlıklar altında, ismi geçen şahısların müzikî veya müzikîşinaslarla olan kıssalarından rivayetler aktarılır. İlk ahbâr, Hz. Ali'nin yeğeni ve Habeşistan'da doğan ilk sahâbî olan Ebû Ca'fer Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib⁴⁰ (ö. 80/699-700) hakkındadır.⁴¹ Peşinden İbn Ebî Atîk'in (ö. 110/728)⁴² ahbârını nakleder.⁴³ Burada, “müzikînin aslı ve madeni” diye kısa bir fasıl açıp kısaca müzikînin çeşitlerinden bahisle, ilk “ud” yapımcısı ve ilk şarkı söyleyenin kim olduğuna dair rivayetlere yer verir.⁴⁴ “Müzisyenlerin ahbârı”nda, Raşit Halifeler, Emevîler ve Abbasiler dönemlerinden birçok müzisyenin, gerek halifelerle gerekse ulema ve halkla olan ilginç diyaloglarından, şarkı sözlerinden ve ilginç olaylardan bahseder.⁴⁵

Müellif devamla, “bir ses duyup, (halinin) o duyduğu sesin içerdiği manaya uygun olmasıyla (meydana gelen heyecanla) bu heyecanın kendisini coşturduğu kimse”⁴⁶ diye bir başlık atmak suretiyle, yaklaşık yirmi hadiseden bahseder. Bu kıssalarda, çoğunlukla dinlediği şarkı veya şiirlerin tesiriyle kendinden geçip iyiden iyiye heyecanlanarak coşkuya kapılıp neticesinde de bazı olağan dışı hareketlerde bulunanların durumlarından bahseder.⁴⁷

“Sesin, kalbini yaraladığı ve bu sebepten dolayı ölen veya ölüme yaklaşan kimse”⁴⁸ başlığı altındaki kısımda, dinlediği müzikîden dolayı ölümler

³⁸ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 10-19. Müellif, edebiyat ve tarihçiliğinin yanı sıra aynı zamanda iyi bir fakihtir. Bkz. Şek'a, *agmd*, c. 19, s. 281.

³⁹ Ahbâr sözlükte; “haber” kelimesinin çoğulu olup “*Nakledilen veya söylenen (yazıyla veya dille) şey. Doğru veya yalana ihtimali olan söz.*” anlamlarına gelmektedir. “Ahbârî” tabiri ise “tarihçi” anlamında kullanılır. Bkz. Mevlüt Sarı, “خ ب ر”, *el-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul Tarihîsiz, s. 372; İstilahta ise; “*Bir kavim, kabîle veya şahıs, bir ülke, bölge veya şehir, bir hâdise vs. hakkında naklolunan bilgiler, sözler ve rivayetlerdir. Ahbârü'l-Arab, ahbâru Temîm, ahbâru Ebî Temmâm, ahbâru Yemen, ahbâru Mekke, ahbârü'l-lüşûs vs. gibi.*” Bkz. Nihad M. Çetin, “Ahbar”, *DİA*, Ankara 1999, c. 1, s. 486-489.

⁴⁰ Ethem Ruhi Fığlalı, “Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib”, *DİA*, Ankara 1999, c. 1, s. 89.

⁴¹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 19-22.

⁴² Muhammed b. Abdullah b. Ebî Atîk Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Siddîk. Müslüman mizahının önde gelen isimlerinden olan İbn Ebî Atîk ilk kuşak Müslümanlarınca sergilenen mizahın bazı seçkin örneklerini veren önemli bir tarihsel figürdür. Şehir hayatının farklı alanlarına dair (seküler şiir, şarkı icrası, eğlence hayatı vb.) önemli ayrıntılar sunan tarihi bir şahsiyet. Hüseyin Günday, *Sahabe Neslinin Yetkin Mizah Ustası: İbn Ebû Atik*, *Bilimname*, XXII, 2012/1, s. 159-188.

⁴³ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 22-28.

⁴⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 28-29.

⁴⁵ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 29-49.

⁴⁶ Başlığın Arapçası şu şekildedir; “من سمع صوتا فوافقته معناه فاستخفه الطرب”

⁴⁷ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 49-58.

⁴⁸ Başlığın Arapçası şu şekildedir; “من قرع قلبه صوت فمات منه أو أشرف”

veya ölüme yakın durumla sonuçlanan yoğun duygular içerisine giren kimselerden kıssalar nakletmektedir.⁴⁹

Ahbâra devam eden müellif, “İnan” ve diğer bazı şarkıcı köle ve cariyelerin kıssalarını nakleder. Bu kısımda, halifelere ait köle ve cariyelerin dikkat çeken on adet kıssasını anlatır.⁵⁰

Daha sonra, müstakil olarak bazı sanatçı (hânende-sâzende) köle ve cariyelerin kıssalarını anlatarak⁵¹ ud sazı hakkındaki bazı görüşleri şiirlerle nakleder. Hemen akabinde şarkı ve mûsikînin tesirlerine dair mübalağalı ifadelerle, farklı şairlere ait yirmi bir beyitle, özellikle mûsikînin sıcak havalardaki soğutucu-serinletici tesiri olduğuna vurgu yapılan beyitleri serdetmiştir.⁵²

İbn Abdürabbih, mûsikîye tahsis ettiği Kitâbü'l-Yâkûteti's-Sâniye'yi, kendisine ve başka şairlere ait toplam 480 civarındaki beyitle (şiir ve şarkı sözleri) bezeyerek bölümün sonlarına doğru “bazı inceliklere” ve “mûsikînin inceliklerine” dair iki konuya tahsis ederek tamamlamıştır.⁵³

2. İbn Abdürabbih'in Mûsikî Hakkındaki Görüşü

Müellif, kitabının yirminci bölümü olan Kitâbü'l-Yâkûteti's-Sâniye'nin (İkinci Yakut Kitabı) girizgâhında hangi konulardan bahsedeceğine değinirken mûsikîyi, güzel sesin kalpteki büyük konumundan dolayı, kulağın arzusu, nefsin gıda alanı, kalbin baharı, arzu ve isteklerin cevelangâhı, tasalı kişinin teselli kaynağı, yalnız kişinin yalnızlığını giderdiği dostu ve yolcunun azığı olarak betimler.⁵⁴ Henüz bu ifadeler bile mûsikî hakkındaki fikirlerine ışık tutar mahiyettedir. Ebû Saîd b. Müslim⁵⁵ ve İbn De'b (ö. 171/787)⁵⁶ arasında cereyan eden olay ile bölüme giriş yapmış olur.

Olay şöyledir; Ebû Saîd b. Müslim, İbn De'be, “*Bu güne kadar bir şey hariç her şeyden yeteri kadar aldım. Onda da ne yapacağımı bilmiyorum.*” deyince İbn De'b, “*Belki de sen mûsikî istiyorsun?*” der. O da, “*Evet!*” deyince ona bir şarkı söyler. Sonra da, “*Donunun bağı çözüldü öyle mi?*” der. “*Bunu bana mı diyorsun?*” deyince, “*Evet vallahi! Ben bunu mü'minlerin emiri Mehdî'ye de söylüyordum.*” der.⁵⁷

Güzel sese dair açmış olduğu fasılda müellifin görüşlerini net olarak bulmak mümkün görünmektedir. Şöyle ki; ilk önce, bazı müfessirlerin, güzel

⁴⁹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 58-62.

⁵⁰ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 62-71.

⁵¹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 71-78.

⁵² İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 78-82.

⁵³ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 82-87.

⁵⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 3.

⁵⁵ Bu kişinin; hadisleri ilk defa konularına göre tasnif eden muhaddis ve fakih Ebû'n-Nadr Saîd b. Ebî Arûbe Mihrân el-Adevî (ö. 156/773) veya Medineli tâbiî, muhaddis Ebû Sa'd Saîd b. Ebî Saîd Keysân el-Leysi el-Makbûri (ö. 125/743) olabileceği düşünülmektedir.

⁵⁶ Ebû'l-Velid İsa b. Yezid b. Bekr b. De'b el-Leysi el-Medenî. Şair, ensâb ve ahbâr âlimi. Bkz. İsmail Hakkı Ünal, “İbn De'b”, *DİA*, İstanbul 1999, c. 19, s. 411-412.

⁵⁷ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 3.

ses/mûsikî olarak tefsir ettikleri, “O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar.”⁵⁸ ayetini, akabinde Hz. Peygamber’in, sesinin güzelliği hoşuna gittiği zaman Ebû Mûsa el-Eşâri’ye, “Andolsun ki; sana, Dâvûd ailesine verilen mizmarlardan bir mizmar verilmiştir.”⁵⁹ hadisini zikreder. Bir ayet ve bir hadis-i şerif ile naklî delilleri söyledikten sonra aklî delilleri sıralar.⁶⁰

Müellif bu konuda ilk önce tıpçılardan delil getirir. Tıpçılara göre güzel ses insan bedeninde kanın damarlarda aktığı gibi cereyan eder. Kan, güzel sesle durulaşır, bollaşır. Kalp onunla neşelenir, nefis onunla gelişir. Güzeli ses organları titretip harekete geçirir. Bu münasebetle de çocukların oynatılıp dans ettirilmeden, ağlamalarının hemen akabinde uyutulmalarını hoş görmemişlerdir. Haccac⁶¹ ve hanımı arasında geçen konuşma da bu fikre delil olarak zikredilir. Haccac, çocuklarının gençliklerindeki hoşuna giden durumu gördüğü zaman hanımına nedenini sorunca hanımı, sıraladığı birkaç sebep arasında, çocuklarını hiçbir zaman öfkeli ve hiddetli oldukları halde uyutmadığını da zikreder.⁶²

Peşinden felsefecilerin konu hakkındaki görüşlerini de delil olarak sıralar. Felsefecilere göre *nağme*; lisanın, konuşma esnasında çıkarmaya güç yetiremediği ancak insan tabiatının kesik kesik değil de sese ahenk verip melodili bir şekilde çıkardığı, sözden arta kalan bir fazlalıktır. Nağme ortaya çıkınca nefis ona âşık olur ve ruh onu arzular. Sanat ehli, bedenlerinde bir yorgunluk ve fersizlikten endişe ettikleri zaman hemen şarkı mırıldanmaya başlarlar da böylece kendilerini dinlendirirler.⁶³

Hiçbir kimse yoktur ki kendi sesi ile neşelenmemiş, kendi kafasından çıkan tınları beğenmemiş olsun. Seste bir fazilet olmasaydı yeryüzünde yemeden, giymeden, içmeden, cinsi münasebetten veya avdan elde edilen bir zevk/lezzet olmazdı. Bütün bunlar bedene bir zahmet, organlara yorgunluktan başka bir şey olmazdı.⁶⁴

Güzeli sesle aynı zamanda dünya ve ahiret iyiliklerine de ulaşılır. Şöyle ki; güzel ses güzel ahlaka teşvik eder. İyilik yapmak, akrabayı ziyaret etmek, hırs ve tamahtan alıkoymak ve günah işlemekten men etmek gibi. İnsan o sesin tesiriyle bazen hatalarına ağlar, kalp katılığından yumuşar ve üzerindeki ulvî

⁵⁸ Fâtır, 35/1; Elimizdeki nüshada ayetle ilgili verilen dipnot yanlışlıkla 4. ayet olarak verilmiştir. Bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak el-Muharrarü'l-Vecîz'de şu ifadeler yer alır; “*el-Hasan ve İbn Şihab'ın, bu ayetteki arttırmayı/ziyadeyi güzel ses olarak söyledikleri rivayet edilmiştir. Ayrıca, el-Heysem el-Farisî de rüyasında Rasulullah'ın (s.a.v.) kendisine; “Sen, Kur'an'ı sesiyle süsleyen Heysem'sin. Allah sana hayırla karşılık versin.” dediğini gördüğünü söyledi.*” Bkz. el-Kâdî Ebû Muhammed Abdü'l-Hak b. Gâlib b. Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrarü'l-Vecîz*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1971, c. 4, s. 429.

⁵⁹ Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 31.

⁶⁰ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 4.

⁶¹ Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî (ö. 95/714). Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisi. Bkz. İrfan Aycan, “Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî”, *DİA*, Ankara 1996, c. 14, s. 427-428.

⁶² İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 4.

⁶³ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 5.

⁶⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 5.

nimetleri hatırlar. Ebû Yusuf'un (ö. 182/798)⁶⁵ er-Reşîd'in⁶⁶ meclisinde mûsikî dinlediği zaman kendinde oluşan sevinç, sanki ahiret nimetlerini hatırlamak suretiyle ağlamaya dönüşürdü.⁶⁷

Müellif, daha sonra İbn Ebî Dâvûd'un (ö. 316/929),⁶⁸ “*Ben Mu'tasım'ın (ö. 227/842)⁶⁹ yanında Muhârik'tan (ö. 231/845)⁷⁰ ne zaman mûsikî dinlesem hemen ağlayıverirdi.*”⁷¹ dediğini rivayet ederek bütün hayvanların da güzel sese iştihak duyduklarını ve onun değerini bildikleri zikreder.⁷² Devamla, hayvanlar içerisinde mûsikîye en düşkün olanın arı olduğunu söyler. Bir kuşun güzel sese duyduğu özlemin bazen onu ölüme sürüklediğine dair bir de beyit⁷³ yazdıktan sonra Allah'ın (c.c.), kalplerde en fazla tesir bırakan, akılları en fazla çelen şey olarak güzel sesi yarattığını, hele hele bu güzel sesin güzel bir yüzden çıkması durumunda bambaşka bir hal aldığını bir şiirle de destekleyerek anlatır.⁷⁴

Ayrıca; savaşta korkan birisinin, cimri birisinin veya vatanından ayrı düşmüş gurbetçi birisinin kendi durumlarına uygun şarkı ve şiirleri duyup ta etkilenmemelerinin mümkün olmayacağını şarkı/türkü sözlerini de vererek mûsikî hakkındaki görüşlerini destekleyici mahiyetteki malzemeleri böylece sıralar.⁷⁵

3. Mûsikîyi Mübah Görenler

İbn Abdürabbih “ihtilafü'n-nâsi fi'l-ğınâ” başlığı altında; genel olarak Hicaz ehlinin mûsikîye cevaz verdiklerinden, Irak ehlinin ise mûsikîyi kerih gördüklerinden bahsederek mûsikîye cevaz verenlerin delillerini özet olarak şöyle zikreder: Mûsikînin aslı şiirdir. Şiiri de Nebi (s.a.v.) emretmiştir. Ona teşvik etmiştir. O, ashabını şiire yönlendirmiştir. Savaşta müşriklere karşı şiirle

⁶⁵ Ebû Yusuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî. Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesi, müctehid hukukçu ve ilk kadılıkudât. Bkz. Salim Ögüt, “Ebû Yûsuf”, *DİA*, İstanbul 1994, c. 10, s. 260-264.

⁶⁶ Ebû Ca'fer Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr (ö. 193/809) Abbâsî halifesi (786-809). Bkz. Nahide Bozkurt, “Hârûnürreşîd”, *DİA*, Ankara 1997, c. 16, s. 258-261.

⁶⁷ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 5.

⁶⁸ Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Dâvûd Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî. es-Sünen sahibi Ebû Dâvûd'un oğlu, hadis hâfızı. Bkz. Ali Yardım, “İbn Ebû Dâvûd”, *DİA*, Ankara 1999, c. 19, s. 429.

⁶⁹ Ebû İshâk el-Mu'tasım-Billâh Muhammed b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî-Billâh el-Abbâsî. Abbâsî halifesi (833-842). Bkz. Casim Avcı, “el-Mu'tasım-Billâh”, *DİA*, Ankara 2016, c. 31, s. 380-382.

⁷⁰ Asıl adı Muhârik b. Yahyâ b. Nâvûs el-Cezzâr olup Ebû'l-Mehennâ diye künyelendirilmiştir. Abbâsiler döneminin tanınmış mûsikîşinas ve mugannilerinden. Bkz. Ebu'l-Ferec Ali b. el-Hüseyn, el-İsfehânî, *el-Eğânî*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1994, c. 18, s. 488.

⁷¹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 5.

⁷² İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 5.

⁷³ Beytin Arapçası şöyledir; “والطير قد يسوقه للموت إصغاؤه إلى حنين الصوت”

⁷⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 6.

⁷⁵ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 6.

savunmayı da teşvik etmiştir. Hassan'a,⁷⁶ “*Abd-i Menaf Oğulları'na karşı baskın tertiple. Allah'a yemin olsun ki! Senin şiirin, sabahın alaca karanlığında onlara ok isabet etmesinden daha şiddetlidir.*” buyurmuştur. Ayrıca şiir; Arapların divanı, hükümleri kaydettikleri yer ve onların güzelliklerinin de şahididir. Hassan b. Sabit'in şiirlerinin çoğu bestelenmiştir.⁷⁷

Bu açıklamalardan sonra müellif, Hassan b. Sabit'in, oğluyla beraber katıldığı bir düğün yemeğinde bir cariye'nin söylediği şarkıdan dolayı ağladığından bahisle müzik'in insanın duygularında oluşturduğu tesire dikkat çekmektedir. Hz. Aişe'nin, “*Çocuklarınıza şiir öğretin ki lisanları hoş olsun.*” sözünü naklederek⁷⁸ Hz. Peygamber'den gelen rivayetlere başlar.

Hz. Peygamber'in eş-Şerid'i⁷⁹ terkisine alıp yolculuk yaptıkları sırada yine Hz. Peygamber'in arzusuyla Şerid'in peş peşe yüz adet şiir okuması, her beyitten sonra Efendimiz'in onu tasdikleyici mahiyette, “*huh!*” dediğini naklettikten sonra İbn Abdürabbih, şiirin güzel bir şey olduğunu, güzel bir nağme ile okunmasında da bir beis olmadığını söyler. Kaldı ki, “*Ezan ve Kur'an okurken nağme yapılmasına müsaade edilmişse şiirde nağme yapılması daha da gereklidir.*” der. Nağme mekruh olsaydı, başta ezan ve Kur'an'da yapılmazdı, şeklinde yorum yapar. Arapların, şiiri ritimli ve nağmeli okuduklarını zikrederek böyle olmasaydı şiirin normal sözden bir farkının kalmayacağından bahseder.⁸⁰

Müzik'in mübahlığına delil olarak, Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'ye, yeni evlenen bir genç kızın düğününde şarkıcı olup olmadığını sorduğunda Hz. Aişe'nin olumsuz cevabını duyunca, “*Sen Ensar'ın şarkıcı sevdiğini bilmez misin? O düğünde, 'Size geldik size geldik, bize selam verin size selam verelim.'*⁸¹ diye başlayan şarkıcı okuyacak bir şarkıcı gönderemez miydiniz?” dediği rivayet zikreder. Hemen peşinden, Hz. Peygamber'in şarkı söyleyen bir cariye'ye rastladığında cariye'nin, yine şarkı ile, “*Benim bu şekilde şarkı söylememde bir sakınca var mıdır?*” diye sorduğu, Hz. Peygamber'in de, “*İnşâallah bir sakıncası yoktur.*” dediği rivayet anlatılır.⁸² Ayrıca, yorgunluktan dolayı veya yolculuk esnasında söylenen şarkıları insanların çoğunluğunun inkâr etmediklerini zikreder.⁸³

Müellif, müzik'e cevaz verenlerin delilleri olarak zikrettiği hadislerden sonra getirdiği rivayetler hakkında pek fazla yorum yapmamış, olayları veya sözleri olduğu gibi aktarıp tahlilini okuyucuya bırakmıştır. Rivayetler şu şekildedir:

⁷⁶ Ebû'l-Velîd (Ebû Abdîrrahmân) Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî (ö. 60/680[?]). Hz. Peygamber'in şairi olarak tanınan sahâbî. Bkz. Hüseyin Elmalı, “Hassân b. Sâbit” *DİA*, Ankara 1997, c. 16, s. 399-402.

⁷⁷ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 7.

⁷⁸ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 7.

⁷⁹ Ebû Amr Şerîd b. Süveyd es-Sekafi (ö. 60-64/680-683), sahâbî. Bkz. Erdinç Ahatlı, “Şerîd b. Süveyd”, *DİA*, Ankara 2010, c. 38, s. 582.

⁸⁰ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 8.

⁸¹ Arapçası şöyledir; “*أَتَيْنَاكُمْ أَتَيْنَاكُمْ فَحَيُّونَا نُحْيِيكُمْ وَلَوْلَا الذَّهَبُ الْأَحْمَرُ مَا حَلَّتْ بِوَادِيكُمْ وَلَوْلَا الْحَبَّةُ*”
“*السَّمْرَاءُ أَلَمْ تَسْمُنْ عَدَارِيكُمْ*”

⁸² İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 8-9.

⁸³ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 9.

Ömer b. el-Hattab: Hz. Ömer'in oğulları Abdullah b. Ömer⁸⁴ ve Asım b. Ömer⁸⁵ beraber şarkı söylerlerken Hz. Ömer yanlarına gelir. Söylediklerini tekrar etmelerini ister. Onlar da tekrar ederler. Bunun üzerine, “*Siz benim eşeklerimsiniz.*” der. Onlar, “*Senin iki şer eşeğin mi?*” diye sorduklarında, “*Öyle! Öyle!*” der.⁸⁶

Enes b. Malik: Enes b. Malik (ö. 93/711-12), kardeşi el-Bera' b. Malik'in (ö. 20/641) şarkı söylediğini duyunca, “*Bu nedir?*” diye sorar. O da, “*Yorgunluk esnasında söylediğim Arapça beyitlerdir.*” der.⁸⁷

İbn Ebî Vakkas: İbn Ebî Vakkas⁸⁸ Mekke ve Medine arasında bir yerde konaklamışken kendisine verilen bir seccadenin üzerine sırt üstü uzanıp ayak ayak üzerine atmış olduğu halde şarkı söylerken ona, “*Sübhaneallah! İshak'ın babası, sen ihramlıyken böyle şeyler mi yapıyorsun?*” denilince o, “*Sen benim saçma sapan sözler söylediğimi duydun mu?*” diye cevap verir.⁸⁹

Ömer ve en-Nabiğa el-Ca'di: Hz. Ömer en-Nabiğa'ya,⁹⁰ “*Allah'ın (c.c.) seni affetmesine mazhar olduğun şarkılarından bana da dinletsene!*” dedi de o da biraz dinlettikten sonra, “*Bunun sözleri sana mı ait?*” dedi. O da, “*Evet.*” deyince Hz. Ömer, “*Ben bu şarkıyı (babam) Hattab'ın develerinin arkasında çok söyledim.*” dedi.⁹¹

İbn Cüreyc ve Ata: İbn Cüreyc⁹² Ata'ya⁹³ Kur'an'ın nağmeli ve ahenkli bir şekilde okunmasını sorduğunda onun, “*Ey Kardeşimin oğlu! Bunda ne beis vardır!*” diye cevap verdiğini söyler.⁹⁴

Dâvûd (a.s.): Hz. Dâvûd'un bir çalgı aleti olduğu, insanları, cinleri ve kuşları etrafına toplamak için onu çalarak Zebur okuduğu bunun üzerine

⁸⁴ Ebû Abdірrahmân Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî (ö. 73/692). Hz. Ömer'in oğlu, en çok hadis rivayet eden, en çok fetva veren yedi sâhâbîden ve abâdîleden biri. Bkz. Kandemir, “Abdullah b. Ömer b. Hattâb” *DİA*, Ankara 1988, c. 1, s. 126-128.

⁸⁵ Ebû Ömer (Ebû Amr) Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî (ö. 70/689). Hz. Ömer'in oğlu, sahâbî. Bkz. Kandemir, “Asım b. Ömer b. Hattâb” *DİA*, Ankara 1991, c. 3, s. 478-479.

⁸⁶ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 9.

⁸⁷ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 9.

⁸⁸ Ebû İshâk Sa'd b. Ebî Vakkâs Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) el-Kureşî ez-Zührî (ö. 55/675). Aşere-i mübeşşereden olan sahâbî, kumandan. Bkz. İbrahim Hatipoğlu, “Sa'd b. Ebu Vakkâs”, *DİA*, Ankara 2008, c. 35, s. 372-374.

⁸⁹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 9.

⁹⁰ Ebû Leylâ Kays b. Abdillâh b. Udes b. Rebîa en-Nâbîga el-Ca'dî el-Âmirî (ö. 65/685 [?]). Muhadram şairlerden, sahâbî. Bkz. Zülfikar Tüccar, “Nâbîga el-Ca'dî”, *DİA*, Ankara 2006, c. 33, s. 260-261.

⁹¹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 9-10.

⁹² Ebû'l-Velîd Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc el-Kureşî. (ö. 150/767). Tefsir, hadis ve fıkıh âlimi, tâbiî. Bkz. İsmail Cerrahoğlu, “İbn Cüreyc”, *DİA*, Ankara 1999, c. 19, s. 404-406.

⁹³ Ebû Muhammed Atâ b. Ebî Rebâh Eslem el-Kureşî (ö. 114/732). Tâbiîn devri Mekke fıkıh mektebinin tanınmış temsilcisi, muhaddis ve müfessir. Bkz. İsmail Cerrahoğlu, “Atâ b. Ebî Rebâh”, *DİA*, Ankara 1991, c. 4, s. 35-36.

⁹⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 10.

kendisinin ve etrafında toplananların ağladığını bunun da Ehl-i Kitab'ın kitaplarında mevcut olduğunu Ubeyd b. Umeyr el-Leysi'den⁹⁵ rivayet eder.⁹⁶

Yazar, rivayetleri bu şekilde yorumsuz olarak verdikten sonra müsikîyi kerih görenlerin görüşlerini ve delillerini aktarmaya başlar.

4. Müsikîyi Kerih Görenler

Müellif, müsikîyi kerih görenlerin delillerini konunun başında şu şekilde zikreder: “*Mûsikî, kalpleri alevlendirir, akılları yerinden çekip alır, ağır başlı kimseyi hafif meşrep yapar, eğlenceye sevk eder ve onu heyecana teşvik eder ki o aslında batıldır.*” Bu konuda şu ayeti de müsikînin aleyhinde olacak şekilde tevîl ettiklerini söyler. “*İnsanlardan öylesi var ki, herhangi bir ilmî delile dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş lafı satın alır. İşte onlara rüsvay edici bir azap vardır.*”⁹⁷ Bu ayetin tevîlinde hata yaptıklarını ifade ettikten sonra aslında bu ayetin, eski kavimlerin olaylarını, hikâyelerini içeren ahbâr kitaplarını Kur’ân’a eş değer tutmak suretiyle bunların Kur’ân’dan daha faziletli olduğunu söyleyerek satanlar hakkında nazil olduğunu beyan eder. “*Mûsikî dinleyen kişi Allah’ın ayetlerini alaya almış olmaz. Bu husustaki en isabetli yöntem şiir konusunda izlenen yol olmalıdır. Şiirin güzeli güzel, kötüsü kötüdür.*” diyerek bu delilin müsikî aleyhinde kullanılmayacağını savunur.⁹⁸

İbn Abdürabbih bu girişten sonra müsikîyi mübah görenler kısmında yaptığı gibi sahabe, tabiîn, tebeu’t-tabiîn ve bazı müctehid imamların müsikî ile alakalı kıssalarını zikreder. Bu olaylarla alakalı olarak çoğunlukla açıklama yapmaz. Nadiren müsikînin lehinde olacak şekilde yorumlar yapar.

İbn Câmî’ ve Süfyan: İbn Câmî⁹⁹ Mekke’ye birçok mal getirerek onları ailesinden ve yakınlarından ihtiyaç sahiplerine dağıtır. Bunu gören Süfyan b. Uyeyne¹⁰⁰ İbn Câmî’in Mekke’ye çokça mal getirip onları dağıttığı bilgisini netleştirdikten sonra ona bunu nasıl temin ettiğini sorar. Bunu, idarecilere şarkı söyleyerek kazandığını öğrenince ona, “*Şarkıyı ne ile söylüyorsun? (güfte olarak ne kullanıyorsun?)*” diye sorar. O da, “*Şiirle.*” cevabını verir. “*Peki, nasıl (ne) söylüyorsun?*” deyince, Kâbe’yi tavafla ilgili bir beyit okur. Süfyan onu tebrik ve takdir eder. “*Başka neler söylüyorsun?*” diye sorar. Gece namaz kılmak ve Kur’ân okumakla ilgili bir beyit okur. Süfyan aynı şekilde tebrik ve takdir eder. “*Başka neler söylüyorsun?*” diye tekrar sorunca bu sefer, bir kadına kavuşma arzusunu ifade eden bir beyit okur. Bunun üzerine Süfyan ona dilini tutmasını

⁹⁵ Tabiînden muhaddis olup ilk kıssacı ve Mekkeliler’in vâizi diye şöhret bulan âlim. Bkz. Hasan Cirit, “Kussâs”, *DİA*, Ankara 2002, c. 26, s. 463-465.

⁹⁶ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 10.

⁹⁷ Lokman, 31/6. “*وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا*” “*أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ*”

⁹⁸ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 10.

⁹⁹ Ebû'l-Kâsım İsmâîl b. Câmî' b. Abdillâh (ö. 192/808) Abbâsiler döneminin en tanınmış müsikîşinas ve mugannilerinden. Bkz. Ahmet Hakkı Turabi, “İbn Câmî”, *DİA*, İstanbul 1999, c. 19, s. 385-386.

¹⁰⁰ Ebû Muhammed Süfyan b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî (ö. 198/814). Tebeu't-tabiîn neslinden hadis âlimi ve hâfiz. Bkz. İbrahim Hatiboğlu, “Süfyan b. Uyeyne”, *DİA*, İstanbul 2010, c. 38, s. 28-29.

söyleyerek en son söylenenin baş tarafta söylenen güzel şeyleri de bozduğunu ifade eder.¹⁰¹

Müellif, sadece şiirin (güftenin) manasından dolayı mûsikînin aleyhine delil olarak getirilen bu rivayetin hemen peşinden, bunun aslında doğru olamayacağını, Süfyan'ın, “*Güzele güzel, çirkine de çirkin dediğini görmüyor musun?*” diye sorarak mana bakımından uygun olan şiirlerle yapılan icraatı Süfyan'ın da desteklediğini savunur.¹⁰²

Burada müellif yorum yapar. “*Nasıl ki bazı kimseler lezzetleri terk edip, aba giyip, beyaz un mamullerini yemeyip, bulgur süt karışımı sade yemekler yiyip, buğdayı terk edip arpayı tercih ediyorlarsa, mûsikîyi kerih görmeleri de aslında dünya ve lezzetlerine karşı olan zühtten kaynaklanmaktadır. Yoksa onu haram kabul ettiklerinden değil. Bu da güzel bir durum ve tercihtir. Çünkü helal, Allah'ın helal kıldığı, haram da Allah'ın haram kıldığıdır. Allah Teâlâ, 'Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak, {Bu helâldir, şu da haramdır.} demeyin, çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.*”¹⁰³ buyurur.” diyerek ayeti de delil getirmek suretiyle Allah'ın helal kıldığına haram, haram kıldığına da helal demenin tehlikesine dikkat çeker.¹⁰⁴

Hasan Basrî: Bir kişi Hasan Basrî'ye¹⁰⁵ mûsikî hakkında görüşlerini sorduğunda o, “*Mûsikî Allah'a itaatte ne güzel yardımcıdır; kişi onunla, akrabalarını ziyaret eder, arkadaşına nasihatte bulunur.*” diye cevap verir. Adam onu kastetmediğini ve bir kimsenin şarkı söylerken yüzünü, ağzını, burnunu ve dudaklarını şekilden şekle sokmasından bahsettiğinin söyler. Bunun üzerine Hasan Basrî, “*Akıllı olan adam bunu kendisine asla yapmaz.*” şeklinde cevap verir.¹⁰⁶

Müellif bu olayı naklettikten sonra da Hasan Basrî'nin aslında mûsikîyi değil, kişinin şarkı söylerken yüzünü çirkinleştirmesini ve ağzını eğip bükmesini hoş görmez, diyerek değerlendirmede bulunur.¹⁰⁷

İbn Cüreyc ve İbn Ubeyd: Bir grup insan, Mekke valisi Muhammed b. İbrahim'in yanında mûsikî hakkında tartışırken vali, onları İbn Cüreyc ve İbn Ubeyd'e¹⁰⁸ gönderir. Sorularını sordukları zaman İbn Cüreyc, mûsikîde bir beis olmadığını, kendisinin, Ata b. Ebî Rebâh'ı çocuğunun sünnet düğününde şarkıcı İbn Süreyc'in¹⁰⁹ yanındayken gördüğünü, o şarkı söylediği zaman ona, “*Sus!*”

¹⁰¹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 11.

¹⁰² İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 11.

¹⁰³ Nahl, 16/116.

¹⁰⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 11.

¹⁰⁵ Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728). Basralı meşhur tâbî, âlim ve zâhid. Bkz. Süleyman Uludağ, “Hasan-ı Basrî”, *DİA*, İstanbul 1997, c. 16, s. 291-293.

¹⁰⁶ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 11.

¹⁰⁷ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 11.

¹⁰⁸ Ebû Osmân Amr b. Ubeyd b. Bâb el-Basrî (ö. 144/761). Mu'tezile'nin kurucularından ve hadis rivayet eden ilk kelâmcılardan. Bkz. Avni İlhan, “Amr b. Ubeyd”, *DİA*, İstanbul 1991, c. 3, s. 93-94.

¹⁰⁹ Ebû Yahyâ Ubeydullâh b. Süreyc (ö. 98/716 [?]). Mûsikîşinas. Bkz. İsfehânî, *a.g.e.*, c. 1, s. 206.; Fuat Günel, “İbn Süreyc Ubeydullah”, *DİA*, İstanbul 1999, c. 20, s. 366-367.

veya sustuğu zaman da, “Söyle!” demediğine hatta onun nağmelerini tekrar ettiğine şahit olduğunu söyler. İbn Ubeyd de, “Allah Teâla, ‘İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen, yazmaya hazır bir melek bulunmasın.’¹¹⁰ buyurmuyor mu? Şarkıyı hangi melek yazacak, sağdaki mi soldaki mi? diye sorar. Bunun üzerine İbn Cüreyc, “Hiç biri yazmaz. Çünkü bu, insanların eskiden yapıp ettikleri şeyleri birbirlerine anlatmaları, şiir okumaları kabilinden boş bir sözdür.” diye mukabelede bulunur.¹¹¹

Aslında mûsikînin tartışmalı bir konu olduğuna dair zikredilen bu olayın, mûsikînin lehine olduğu ortaya çıktığından müellif yorum yapmamıştır.¹¹²

Ebû Yusuf: İbrahim b. Sa’d ez-Zührî¹¹³ ile Ebû Yusuf mûsikî hakkında konuşurlar. Ebû Yusuf Zührî’ye, “Medineliler! Sizin bu şarkılar hakkındaki durumunuz ne kadar acayıptır! Sizin şerefliniz de adileriniz de ondan kaçınmaz!” der. Zührî bu söze kızarak, “Allah sizi kahretsin Iraklılar! Bilgisizliğiniz ne kadar açık, görüşleriniz ise doğrudan ne kadar da uzaktır! Sen ne zaman şarkı dinleyip te sizin beyinsizlerinizin yaptığı gibi içki içip namazı terk eden, karısını boşayan, komşularından iffetli kadınlara zina isnadında bulunan, Rabbini inkâr eden birisini gördün? Bu nerde, şu nerde? Kim de iyi bir şiir seçer sonra ona uygun güzel bir ses seçer, onu tekrar eder durur, o şiire nağme katıp, ritim verip onu süsleyip, güzelleştirip suç ve günahları affederek ihsanlarda bulunur?” Bunun üzerine Ebû Yusuf, “Tamam beni kestir!” der ve başkaca cevap vermez.¹¹⁴

Bu meselede Irak ehlinde olan Ebû Yusuf’un mûsikî hakkındaki olumsuz düşüncesi zikredilmekle beraber Zührî tarafından verilen cevapla aslında Ebû Yusuf’un görüşünün çürütülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Reşîd ve Zührî: Hârûnürreşîd Zührî’ye, Medine’de mûsikîye haram diye hüküm veren birisinin olup olmadığını sorunca Zührî, “Allah’ın kendisini rezillikle cezalandırdığı kimsedir.” der. Bunun üzerine halife, “Malik b. Enes’in (ö. 179/795)¹¹⁵ mûsikîye haram dediği bana ulaştı.” der. Zührî, “Ey Mü’minlerin Emiri! Malik’in haram ya da helal kılma yetkisi yok mudur?” deyince halife, “Allah’a yemin olsun ki! Bu iş amcanın oğlu Muhammed (s.a.v.) için bile sadece Rabbinden aldığı vahîyle oluyordu. Bu hakkı Malik’e kim verdi? der. Zührî, “Babam, Malik’i Hanzale’nin¹¹⁶ düğününde şarkı söylerken işittiştir. Eğer Malik’in mûsikîye haram dediğini işittiğimde elime geçirseydim onu bir güzel terbiye ederdim!” deyince halife tebessüm eder.¹¹⁷

¹¹⁰ Kâf, 50/18.

¹¹¹ İbn Abdürabbih, a.g.e., c. 7, s. 12.

¹¹² İbn Abdürabbih, a.g.e., c. 7, s. 12.

¹¹³ Ebû İshâk İbrâhîm b. Sa’d b. İbrâhîm ez-Zührî (ö. 183/799). Hadis hâfızı, fakih. Bkz. Ali Toksarı, “İbrâhîm b. Sa’d”, *DİA*, İstanbul 2000, c. 21, s. 349.

¹¹⁴ İbn Abdürabbih, a.g.e., c. 7, s. 12.

¹¹⁵ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. Mâlikî mezhebinin imami, büyük müctehid ve muhaddis. Bkz. Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, *DİA*, İstanbul 2003, c. 27, s. 506-513.

¹¹⁶ Hanzale b. Ebî Âmir Amr b. Sayfî el-Ensârî el-Evsî (ö. 3/625). Gasilü’l-melâike lakabıyla tanınan sahâbî. Bkz. Kamil Çakın, “Hanzale b. Ebî Âmir”, *DİA*, İstanbul 1997, c. 16, s. 51.

¹¹⁷ İbn Abdürabbih, a.g.e., c. 7, s. 13.

Bu olayda, Malik b. Enes'in müzikîye cevaz vermeyenlerden olduğu müşahede edilmektedir.

İbn Ömer ve İbn Ca'fer: Bir gün, Abdullah b. Ömer çok sevdiği Abdullah b. Ca'fer'e¹¹⁸ uğrar. İbn Ca'fer'in yanında, kucağında ud olan bir cariye görür. İbn Ömer, "Ey Muhammed'in babası! Bu da nedir?" der. O da, "Ne olduğunu zannediyorsun ey Abdurrahman'ın babası? Eğer onun ne olduğunu doğru tahmin edersen cariye senindir." der. O, "Cariyeyi aldığımı görüyorum. O, Rum terazisidir." der. Bunun üzerine İbn Ca'fer güler ve "Doğru söyledin. O, sözlerin tartıldığı bir terazidir. Artık cariye senindir." der. Sonra cariyeye, "Haydi şarkı söyle!" der. Cariye, "Ey Emîn Belde'ye iştiağ duyan / Zemzem ve Hacûn arasındaki mahalleye..." mısralarıyla başlayan bir şarkı söyler. Sonra İbn Ca'fer İbn Abdullah'a, "Bunda bir sakınca görüyor musun?" diye sorar. O da, "Bundan başka bir şey var mı?" diye sorar. "Hayır." cevabını alınca da, "Ben bunda bir sakınca görmüyorum." der.¹¹⁹

Nakledilen bu olay, müzikî/çalgi aleti konusunda hiçbir fikri olmayan İbn Abdullah'ın bu husustaki görüşünün İbn Ca'fer tarafından ortaya çıkarıldığını göstermektedir. Ayrıca cariyenin icra ettiği müzikînin meşruiyetinde eserin güftesine göre (sözlerinin taşıdığı anlama göre) değerlendirilmede bulunulduğu görülmektedir.

İbn Ömer ve İbn Muhriz: Abdullah b. Ömer, İbn Muhriz'in (ö. 96/715),¹²⁰ "Değiştirilse evlerinin üstü altına / Ve onların altı üstüne gelse / Ben kesinlikle yüreğimin daha önceden ona hissettiği şeylerle / Onun evlerini tanırdım..." manasında bir şarkı söylediğini duyunca ona, "Allah dilerse, de!" der. O da, "Böyle dersem mana bozulur." deyince İbn Ömer, "Allah dilerse, sözünün manasını bozduğu şeyde hayır yoktur." der.¹²¹

Bu olay, şarkı güftelerinin İslam inanç ve ahlak esaslarıyla çatışması neticesinde toplum tarafından benimsenmeyip, hoş karşılanmadığını göstermektedir. İbn Ömer'in de, bir Müslümanın hemen hemen her durumda söylemesi gereken bir söz olan "İnşâallah (Allah dilerse)"¹²² sözünün manasını bozduğu bir cümleyi / şarkıyı hayırsız bulması gayet normaldir.

Ömer b. Abdülaziz ve bir şarkıcı: Emevî halifelerinden Ömer b. Abdülaziz (ö. 101/720)¹²³ bir yolcunun, bineğinin üzerindeyken, sözlerini şarap ve zina gibi İslam'ın yasakladığı hususların oluşturduğu bir şarkı söylediğini

¹¹⁸ Ebû Ca'fer Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib (ö. 80/699-700). Hz. Ali'nin yeğeni ve Habeşistan'da doğan ilk sahâbî. Bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, "Abdullah b. Ca'fer", *DİA*, İstanbul 1988, c.1, s. 89.

¹¹⁹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 13.

¹²⁰ Esas ismi Müslim b. Muhriz olup künyesi Ebü'l-Hattab'tır. Meşhur müzikîşinas ve mugannilerinden. Bkz. İsfehânî, *a.g.e.*, c. 1, s. 297.

¹²¹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 13.

¹²² "وَلَا تَقُولَنَّ لِسَيِّئٍ إِلَيَّ فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا * إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ..." *Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşallah demedikçe) hiçbir şey için, 'Bunu yarın yapacağım.' deme.*" Kehf, 18/23-24.

¹²³ Ebû Hafs el-Melikü'l-Âdil el-Eşecc Ömer b. Abdilaziz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî. Emevî halifesi (717-720). Bkz. İsmail Yiğit, "Ömer b. Abdilaziz", *DİA*, İstanbul 2007, c. 34, s. 53-55.

duyunca o da bu şarkıya nazire yaparak cihat, eşitlik ve adaletten bahseden cümleler söyler.¹²⁴

Bu kıssanın; Ömer b. Abdülaziz'in duyduğu bir şarkının güftesini, İslam'ın yasakladığı bazı fiilleri içermesinden dolayı beğenmediği, onun yerine dinî açıdan güzel kabul edilip teşvik edilen hususlara temas eden sözlerle şarkıyı yeniden seslendirmesinden dolayı bu bölümde zikredildiği anlaşılmaktadır.

Cerîr ve el-Eslemî el-Âbid: Cerîr,¹²⁵ Hz. Peygamber'in mescidinde namaz kılan Eslemî'ye varıp o namaz kılarken ona selam verir. Eslemî ona oturmasını işaret eder, o da oturur. Namazını bitirdikten sonra Cerîr'e, sesinin nasıl olduğunu, sorar. O da, hiç olmadığı kadar iyi olduğunu, söyler. Bunun üzerine, onunla baş başa kalıp kendisinden bir şarkı dinlemeyi çok arzu ettiğini söyler. Cerîr isterse hemen söyleyebileceğini belirtince, "*Başka bir vakitte inşaallah.*" der.¹²⁶

Eslemî şarkı söylemek ve dinlemek için içinde buldukları mekân ve zamanın uygun olmayacağı düşüncesiyle arzusunun gerçekleştirilmesini başka bir zamana ertelemektedir.

İbnü'l-Mübârek: İbnü'l-Mübârek (ö. 181/797),¹²⁷ Hasan ve Süveyd isimli iki arkadaşıyla beraber murâbit¹²⁸ olarak Şam'a varır. Oradaki halkın her gün, ibadet ve cihatla meşgul olduklarını görünce İbnü'l-Mübârek arkadaşlarına döner ve "*Kaybettiğimiz ömürlere ve şiirle geçirdiğimiz gün ve gecelere, 'İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn', biz burada cennet kapılarını açık bıraktık.*" der. Beraberce Masîsa¹²⁹ sokaklarında yürürlerken yüksek sesle şarkı söyleyen bir sarhoşa rastlarlar. Sarhoşun söylediği şarkının sözlerini¹³⁰ cebinden çıkardığı not defterine hemen kaydeder. Arkadaşları, bir sarhoşun söylediği şarkının sözlerinin İbnü'l-Mübârek tarafından yazılmasına taaccüp ederler. Bunun üzerine o, "*Siz, 'Nice cevherler çöplüktedir!' meselini duymadınız mı?*" der.

¹²⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 14.

¹²⁵ Bu Cerîr'in; kumandan sahâbi olan Ebû Amr Cerîr b. Abdillâh b. Câbir el-Becelî (ö. 51/671) veya hadis hâfızı olan Ebû Abdillâh Cerîr b. Abdilhamîd b. Cerîr (Yezîd) ed-Dabbî er-Râzî (ö. 188/804) veyahut da Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden biri olan Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ (Huzeyfe) et-Temîmî (ö. 110/728 [?])'den hangisi olduğu tam olarak tespit edilemedi.

¹²⁶ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 14.

¹²⁷ Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî. Tebeü't-tâbiîn'in ileri gelenlerinden, muhaddis, zâhid ve fakih. Bkz. Raşit Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, İstanbul 1998, c. 1, s. 122-124.

¹²⁸ Sınır boylarında askerlerin atlarını bağlayıp nöbet tuttıkları mekânlara ve buralarda inşa edilen müstahkem yapılara ribât, cihad sevabı almak için ribâtlarda toplanan gönüllü askerlere de murâbit adı verilmiştir. Bkz. İsmail Yiğit, "Ribât", *DİA*, İstanbul 2008, c. 35, s. 76-79.

¹²⁹ Ceyhan nehrinin sağ kıyısında Adana'ya 27 km. uzaklıkta kurulan şehrin adı. Eskiçağ kaynaklarında Mopsuestia, Bizans ve Haçlı kaynaklarında Mopsuesta, Mamistra (Mampsista, Mamista, Malmistra) şeklinde geçer. Şehir Süryânice'de Masista, Arapça'da Massîsa (Masîsa), Türkçe'de Misis olarak adlandırılır. Bkz. Işın Demirkent, "Misis", *DİA*, İstanbul 2005, c. 30, s. 178-181.

¹³⁰ Şarkının sözleri; "*Beni bu heves rezil etti / Artık ben zelilim / Hevâsına uyan için de / Bir çıkış yolu yoktur.*" şeklindedir.

Bir sarhoşun söylediği şarkı sözlerinin İbnü'l-Mübârek tarafından dinlenip kaydedilmesi şaşkınlığı gerektiren bir durum olarak algılandığından bu olay bu bölümde anlatılmış.

el-Evkaş el-Mahzûmî: Evkaş el-Mahzûmî¹³¹ Mekke'ye kadı olarak atanır. Üstün ahlak ve iffette onun gibisi görülmemiştir. Bir gün evinin üst odasında uyurken sarhoş birisi şarkı söyleyerek oradan geçer. Fakat şarkıyı melodik açıdan doğru söylemez. Mahzûmî bir müddet onu izledikten sonra, “*Be Adam! Haramı içtin, uyuyanı uyandırdın, şarkıyı da yanlış söyledin! Gel onu benden al! Onu düzgün yap!*” der.¹³²

Müellif burada Mahzûmî'nin annesinin, “*Ey Oğul! Sen şarkıcı cariyelerle aynı ortamda bulunacak bir ahlak üzere yaratılmadın. Sana dinin emirlerine uymak yaraşır. Çünkü Allah, o din ile değersiz şeyleri yüceltir, noksanlıkları tamamlar.*” sözünü aktararak, “*Allah o kadının sözünden bizi de faydalandırın.*”¹³³ şeklinde dua eder.

Burada; kadı olan bir kişinin sıradan bir sarhoşun söylediği / söyleyebileceği bir müzik eserinin beste ve güftesine hâkimiyeti; yanlış yapılan icralara müdahale edilip doğrusunun gösterilmesi gibi müzikinin lehinde değerlendirilebilecek durumlarla beraber, aynı kadının annesinin şarkıcı cariyelere ve onları dinleyenlere olumsuz bakışı da aktarılmıştır.

eş-Şa'bî ve Bişr: Şa'bî (ö. 104/722),¹³⁴ Irak valisi Bişr b. Mervan'ın (ö. 75/694)¹³⁵ yanına vardığında, kucağında uduyla bir cariye görür. Bişr b. Mervan cariyeye udu bırakmasını emreder. Bunun üzerine Şa'bî, “*Emîrin kölesinden utanmasına gerek yoktur.*” der. Bişr, “*Doğru söylediniz.*” deyip cariyeye, “*Haydi yanındaki al.*” der ve cariye udu alıp, sevgilisi tarafından terk edilen birisinin hâlini tasvir eden bir şarkı söyler. Bunun üzerine Şa'bî cariyeye, udun bazı tellerinin akordunun bozuk olduğunu ince telleri gemesi ve kalın telleri de gevşetmesini, söyleyince Bişr, “*Nerden biliyorsun?*” der. O da, “*O iki telde bozukluk olduğunu zannettim.*” der. Bunun üzerine Bişr, “*Zannı kendisine fayda vermeyen kişiye yakîni de fayda vermez.*” der.¹³⁶

Şa'bî ve Bişr'in kıssasında müzikîye dair ihtilafın ilişkilendirildiği kısım, Bişr'in büyük âlim olan Şa'bî'yi görünce cariyeden udu bırakmasını istemesidir. Anlatılan olayda aynı zamanda büyük bir âlimin sağlam bir müzikî kulağına sahip olduğu, bozuk akortlu sazla yapılan icraya müdahale ettiği anlaşılmaktadır.

Kureyşli ve mescitte şarkı söyleyen bir adam: Bir adam Mescid-i Haram'da sırt üstü uzanmış sesli sesli şarkı söylerken yanında da Kureyşli birisi namaz kılar. Mescidin hizmetçileri onu işitip, “*Ey Allah düşmanı! Mescid-i Haram'da şarkı söylüyorsun!*” diyerek onu polise götürürler. Namaz kılan Kureyşli namazını çabucak kılıp onların peşinden gider ve polise, “*Allah senin*

¹³¹ Kimliği hakkında bir bilgiye ulaşılamadı.

¹³² İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 15.

¹³³ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 15.

¹³⁴ Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) el-Hemdânî eş-Şa'bî. Hadis âlimi, tâbiî. Bkz. Kandemir, “Şa'bî”, *DİA*, İstanbul 2010, c. 38, s. 217-218.

¹³⁵ Ebû Mervân Bişr b. Mervân b. el-Hakem el-Ümevî. Emevî Halifesi Mervân b. Hakem'in üçüncü oğlu. Bkz. Abdülkerim Özeydin, “Bişr b. Mervân”, *DİA*, İstanbul 1992, c. 6, s. 222-223.

¹³⁶ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 16.

iyiliğini versin! Bu adama iftira atıyorlar, o, okuyordu. Ey fâsıklar! Şarkı söylüyor zannederek Kur'ân okuyan bir adamdan dolayı beni buraya getirttiniz. Onu serbest bırakın.” der. Şarkı söyleyen adam serbest bırakılınca ona, *“Allah'a yemin olsun ki; eğer (şarkı söylemeyi) güzel ve iyi yapmasaydın senin lehinde şahitlik yapmazdım. Haydi, şimdi dosdoğru git.”* der.¹³⁷

Bu rivayette, Mescid-i Haram'da şarkı söylemenin cezayı gerektiren bir suç olduğu ve burada şarkı söyleyenin ise Allah düşmanı olarak algılandığı müşahede edilmektedir. Diğer taraftan güzel bir sesle yapılan mûsikî icrasının namazda bile olsa bazı insanların dikkatini çektiği, onları tesiri altında bıraktığı ve sırf yapılan bu güzel icraya saygıdan / hayranlıktan dolayı kendilerini maddî, manevî tehlikeye atabildikleri görülmektedir.

Ebû Hanîfe ve komşusu: Ebû Hanîfe'nin tartıcılık (keyyal) işiyle meşgul olan, şaraba düşkün bir komşusu vardır. Ebû Hanîfe, geceleri namaz kılarak değerlendirirken komşusu, şarap içererek ve şarabın tesiriyle, *“Beni kaybettiler / Öyle bir genci kaybettiler ki / Şiddetli bir gün için / Sınırı koruyamı...”* diye şarkı söyleyerek geçirirmiş. Bir gün, gece bekçisi onu tutuklar ve hapse atar. Ebû Hanîfe âdeti olduğu üzere geceleyin namaz kılmak için kalktığı zaman, sarhoş komşusunun şarkısını duyamayınca ailesine komşularına ne olduğunu sorar. Onlar da gece bekçisinin onu hapse attığını söylerler. Sabah olunca Ebû Hanîfe başörtüsünü başına takıp doğruca İsa b. Musa'nın (ö. 167/783)¹³⁸ kapısına varır, onunla görüşmek için izin ister. Ebû Hanîfe idarecilerin yanına çok sık uğramayan birisi olduğu için hemencecik izin verilir. İsa onu bizzat kendisi karşılar. Ebû Hanîfe'ye kendisini oraya getiren şeyin ne olduğunu sorunca Ebû Hanîfe, tartıcılık işiyle uğraşan bir komşusu olduğunu ve onu gece bekçisinin hapse atmış olduğunu söyler. İsa, Ebû Hanîfe'ye hürmeten o gece hapse atılan herkesin salıverilmesini emreder. Serbest bırakılan komşusu, Ebû Hanîfe'ye teşekkür etmek için ona yönelir. Ebû Hanîfe onu görünce, *“Seni kaybettik mi? Ey Genç!”* diye onun geceleri sarhoşken söylediği şarkıya kinaye yoluyla soru sorunca komşusu, *“Allah'a yemin olsun ki! Hayır. Bilakis sen, ihsanda bulunup kaybolmaktan korudun.”* diye mukabelede bulunur.¹³⁹

Bu ilginç olaydan, geceleri şarap içip şarkı söyleyen birisinin hapsi gerektirecek bir suç işlediği anlayışının vurgulandığı anlaşılmaktadır. Hapis cezasını gerektirecek durumun sarhoşluk verecek şeyin içilmesi değil de şarkı söylenmesi olduğu görülmektedir. Zira Ebû Hanîfe'nin komşusunun devletin görevlileri tarafından tespit edilmesini gerektirecek durum onun sesli olarak şarkı söylemesiyle kendisinin fark edilmesini sağlamak olmuştur. Diğer birçok kıssada olduğu gibi burada da bir taraftan din, kanun veya örf nezdinde kerih görülen bir durumun (bu olayda şarkı söylemek) büyük bir müçtehit nezdinde aynı derecede kerih olarak görülmediği anlamı dolaylı olarak kendisini göstermektedir.

Dârimî ve Iraklı tacir: Iraklı bir tacir, Medine'ye yarım deve yükü kadın başörtüsü getirir. Siyah renklileri hariç hepsini satar. Bu durumu, şiiri terk

¹³⁷ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 16.

¹³⁸ Ebû Mûsâ el-Murtazâ İsa b. Mûsâ b. Muhammed el-Hâşimî. Abbâsî hânedanına mensup vali ve kumandan, veliaht. Bkz. Abdülmün'im Mâcid, “İsâ b. Mûsâ”, *DİA*, İstanbul 2000, c. 22, s. 482.

¹³⁹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 17.

ederek kendisini ibadete vermiş olan Dârimî'ye¹⁴⁰ şikâyet ederek ondan elinde kalan mallarının hepsini satabilmesi için bir çözüm yolu bulmasını ister. Dârimî kabul eder ve üzerindeki ibadet için giyinmiş olduğu elbiseyi çıkarıp atarak önceki haline döner. Hemencecik bir şiir söyleyip onu, arkadaşlarından müsikşinas (bestekâr) olan birisine gönderir. Arkadaşı o şiiri hemen besteleyip okur. Şiir şöyledir, “*O siyah başörtüsü içindeki dilbere söyle / Zâhid ve âbid olan kişiye ne yaptın? / O namaz kılmak için elbiselerini hazırlamışken / Bir de sen geldin aklına mescidin kapısında / Ona namazını ve orucunu geri ver / Onu öldürme Muhammed'in dini hakkına.*”

Bu yeni şarkı Medine'de her tarafa yayılır. Hatta Dârimî'nin eski haline geri döndüğünü ve siyah başörtülü bir kadına âşık olduğunu söylerler. Medine'de siyah başörtüsü takmayan kadın kalmaz. Tacir de elindeki malların hepsini satmış olur.

Dârimî'nin beraber ibadet ettiği arkadaşları onunla karşılaştıklarında ona durumundan sorarlar. Dârimî onlara kısa bir süre sonra durumu anlayacaklarını söyler. Iraklının işi halledilince Dârimî de tekrar elbisesini giyer ve ibadetle meşguliyetine devam eder.¹⁴¹

Bu hadisede müsikşinin aleyhine delil olabilecek durum; Dârimî'nin şarkı sözü yazmak/söylemek için ibadet esnasında giydiği elbiselerden kurtulması ve şarkı yazma işi bitince de tekrar ibadet elbiselerine bürünüp kendisini ibadete vermesi gibi görünmektedir.

Urve b. Üzeyne: Urve b. Üzeyne (ö. 130/747)¹⁴² hadis ilminde “*sika-sebt*”¹⁴³ olarak kabul edilen râvilerdendir. Malik b. Enes kendisinden hadis rivayet etmiştir. Aynı zamanda aşk şiirleri hususunda usta bir şairdi. O şiirlerini yazar yazmaz besteler, bestelerini şarkıcılara ulaştırırdı. Onun, güftesi ve bestesi kendisine ait olan şarkılarını Hicazlılar çokça seslendirmişlerdir.¹⁴⁴

Bir gün onu, yanında talebeleri de varken bir kadın durdurur. Ona, “*Aşk alevini ciğerlerimde hissettiğim zaman / Kavmin su dağıtıcısına serinlemek için yöneldim / Zahirin suyun ferahlığıyla serinlediğimi farzet / İçimdeki tutuşan*

¹⁴⁰ Burada bahsi geçen Dârimî'nin hangi şahıs olduğu tespit edilemedi. DİA'nde iki farklı şahıstan bahsedilmektedir. Birincisi; Ebû Saîd Osmân b. Saîd b. Hâlid ed-Dârimî (ö. 280/894). Selefiyye'nin önde gelen temsilcilerinden, hadis ve fıkıh âlimi. Bkz. Abdullah Aydınli, “Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman”, *DİA*, İstanbul 1993, c. 8, s. 494-495. İkincisi ise; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869). es-Sünen adlı eseriyle tanınan hadis, tefsir ve fıkıh âlimi. Bkz. Abdullah Aydınli, “Dârimî, Osman b. Saîd”, *DİA*, İstanbul 1993, c. 8, s. 495-496.

¹⁴¹ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 17.

¹⁴² Asıl adı Yahyâ b. Mâlik b. el-Hâris b. Amr b. Ya'mer olup Üzeyne takma adı ve Ebû Amr künyesi ile anılır. İyi bir fakih ve muhaddistir. Emevîler devrinin önemli gazel şairlerindendir. Bkz. İsfehânî, *a.g.e.*, c. 18, s. 468.

¹⁴³ “Sika” ve “sebt” tabirleri Hadis Usûlü ilminde, bir râvî için ikisi peş peşe kullanıldığı zaman o râvînin ta'dil açısından üçüncü derecede güvenilir olduğunu gösteren bir lafız olarak kullanılır. Birinci dereceyi sahabe alır. İkinci derecede ise râvînin güvenilir olduğunu gösteren lafızların mübalağalı bir şekilde kullanıldığı durumlar vardır. Sahabeyi sınıflandırmadan hariç tutan hadis usûlcülerine göre ikinci derecededir. Bkz. Nureddin İtr, “Menhecü'n-Nakd fi Ulûmi'l-Hadîs”, *Dâru'l-Fikr*, Şam, 1997, s. 110.

¹⁴⁴ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 18.

yangınları kim?..” diye şiir söylediği halde kendisi hakkında, ‘O iyi adamdır.’ dedikleri sen misin? Hayır! Allah’a yemin olsun ki böyle diyen bir adam asla iyi bir adam olamaz.” der.¹⁴⁵

Kadının düşüncesine göre, buradaki şarkı sözlerinin içerdiği mana, iyi adam / sâlih kimse olmaya manidir. Güftenin mefhumunun beşerî aşk olması, burada olduğu gibi bazı kimselere göre rahatsızlık verici bir durumdur. Bu sözleri dile getiren kimse de onların kriterlerine göre İslam ahlakıyla bağdaşmayan özelliklere sahip birisi olarak görülmektedir.

el-Kuss: Mekkelilerin “el-Kuss” diye lakap verdikleri Abdurrahman, kendisini Ata b. Ebî Rebâh’ın evinde ibadete vermiş birisidir.

Bir gün Abdurrahman, Selâmet adlı bir cariye'nin şarkı söylediğine tesadüf eder ve hemen onu dinlemeye başlar. Cariye'nin efendisi, Abdurrahman’ı görür ve ona cariye'yi dinlemek için içeri girmeye izninin olmadığını hatırlatır. Abdurrahman onu dinlemez ve içeriye girer. Cariye'nin efendisi bu durumda onu, cariye'nin onu göremeyeceği fakat onun cariye'yi görebileceği bir yere yerleştirir. Cariye onun için heyecanla şarkı söyler. Cariye'nin efendisi Abdurrahman’a, isterse cariye'yi kendisine gönderebileceğini söyler fakat o kabul etmez. Cevap vermeden, cariye'yi izleyerek onu dinlemeye devam eder de cariye'ye vurulur. Cariye de kendisine bakan iki gözün olduğunu hissedince; üzerine yönelmiş olan bu iki gözü, sevgilinin meramını dile getiren, sessiz sedasız gelen iki elçiye benzettiği şarkısını söyler. Bu şarkıyı dinleyince Abdurrahman bayılır. Neredeyse ölecektir.¹⁴⁶

Cariye bir gün Abdurrahman’a kendisini sevdiğini ve öpmek istediğini söyleyince o da aynı şekilde onu sevdiğini ve kendisini öpmek istediğini söyler. Cariye, öpmeye engel olan şeyin ne olduğunu sorunca Abdurrahman, bu gün aralarında mevcut olan bu dostluğun kıyamet gününde düşmanlığa dönüşeceği endişesinden bahsederek, “*O gün Allah’a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar birbirlerine düşman kesilirler.*”¹⁴⁷ ayetini hatırlatır. Sonra kalkar ve şu şiiri okuyarak yoluna devam eder. “*Bir zamanlar ben sefâhet ehlini kınıyordum, Günlerin neler getirdiğine şaşırıyorum. Bu gün artık ben onları mazur görüyorum ve biliyorum ki; dalâlet ve hidâyet yolları nasipmiş.*” Müellif, Abdurrahman’ın Selâmet hakkında yazdığı bir şiiri naklederek bu bahsi burada kapatır.¹⁴⁸

Bu olayda, Abdurrahman’ın şiirinde geçen ifadelerden, şarkıcı cariye'yi dinlemek ve onunla aşk yaşamak, kınanmayı gerektiren sefihlik/adilik belki de sapıklık olarak görülmekte ve kaçınılması gereken hatta ahirette düşmanlığa dönüşebilecek bir fiil olarak tasvir edilmektedir.

Sonuç

İbn Abdürabbih, İslam kültürünün, Endülüs Emevîleri döneminde yetiştirdiği büyük bir müellif olarak, “Eşsiz Gerdanlık” manasına gelen ve yirmi beş bölümden (her bir bölüm için farklı mücevher isimleri kullanmıştır) oluşan bir çeşit genel kültür ansiklopedisi denilebilecek el-Ikdü'l-Ferîd adlı eserini hediye etmiştir.

¹⁴⁵ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 18.

¹⁴⁶ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 19.

¹⁴⁷ Zuhuf, 43/67.

¹⁴⁸ İbn Abdürabbih, *a.g.e.*, c. 7, s. 19.

Çok farklı konulara temas ettiği eserinin yirminci bölümü olan Kitâbü'l-Yâkûtetî's-Sâniye'yi (İkinci Yakut Kitabı) mûsikî ilmine ve bu ilim etrafında oluşan ihtilaflara tahsis etmiştir.

Mûsikî hakkındaki ihtilafları zikrettiği kısımda müellif ilk önce, genel olarak Hicaz ehlinin mûsikîye cevaz verdiklerini, Irak ehlinin ise mûsikîyi kerih gördüklerini dile getirir. Kendisinin mûsikî hakkındaki “olumlu” görüşünü naklî ve aklî delillerden istifade ederek izah eder.

Konuyu ele alırken, eldeki delil sayılabilecek malzemeleri İslam Hukuku kıstaslarına göre değerlendirmeyip, bir hukukçu / müçtehit tavrı takınmadan, onları tahlil ve tenkide tabi tutmadan, sadece zikretmekle yetinmiştir. Nadiren, bu malzemelerin ilgili konuya delil olup olmaması hususunda kendi fikrini dile getirmiştir.

Mûsikî hakkındaki olumlu düşünceleri ve sahiplerini başta hadis-i şerifler olmak üzere sahabeden de rivayetlerle anlatmıştır. Burada genel görüş; mûsikînin aslının şiir olduğu ve bunu da Rasulullah'ın (s.a.v.) teşvik ettiği; yeme, içme ve konuşma gibi mûsikînin de mübah fiillerden olduğudur.

Mûsikîyi hoş görmeyenlerin getirdikleri bazı aklî ve naklî delilleri eleştirerek başladığı bölümde birçok hâdis aktarır. Bu hâdiselerin bir kısmını hemen olayı anlattıktan sonra yorumlayarak bu görüşlerinde isabet etmediklerinden / hata ettiklerinden bahseder.

Mûsikîyi kerih görenler başlığı altında anlattığı bazı rivayetlerde ise kerih görenler veya kerih görülen durum hemen ilk bakışta göze çarpmamakta, ancak dikkatlice incelendikten sonra anlaşılacaktır.

Genel olarak mûsikîyi kerih görenlerin anlatıldığı olaylarda; bazen şarkının sözlerindeki İslam ahlakına veya inancına ters düşebilecek durumlardan dolayı karşı çıktığı, bazen şarkı söylenen mekânın kutsiyetinden (cami, mescit vb. yerler) dolayı, bazen zamanın şarkı söylemek için uygun olmadığından, bazen, giyilen kıyafetin ibadete has bir kıyafet olması münasebetiyle o kıyafetle şarkı söylenemeyeceğinden, bazen bir sarhoşa ait mısralar veya nağmeler olduğundan vb. birçok sebepten dolayı bu sanatın bestekârlığı, güftekârlığı ve icracılığı hoş görülmemiştir.

Anlatılan olaylar incelendiğinde; peygamberlerden sahabelere, devlet başkanlarından kölelere, âlimlerden cahillere, büyüklerden küçüklere kadar her yaşta ve seviyeden insanın dolaylı veya doğrudan, dinî veya dünyevî duygu ve/veya gayelerle, icracı veya dinleyici olarak mûsikî ile irtibatının olduğu; özellikle yazarın yaşadığı bölge ve dönemde -bazı fakihlerin itirazlarına rağmen- mûsikînin toplumun her kesiminde revaç bulunduğu anlaşılacaktır.

Mûsikîyi dinî veya din dışı, çalgılı veya çalgısız ayrımı yapmadan, mutlak olarak ele alan İbn Abdürabbih bu mevzuyu işlerken farklı konularda, çok sayıda şarkı, türkü ve ilahi sözlerini de aktarmıştır.

Kaynakça

- AHATLI, Erdinç, “Şerîd b. Süveyd”, *DİA*, Ankara 2010, c. 38, s. 582.
AKA, İsmail vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 15 Cilt, Çağ Yayınları, İstanbul 1988.
AVCI, Casim, “el-Mu'tasım-Billâh”, *DİA*, Ankara 2016, c. 31, s. 380-382.
AYCAN, İrfan, “Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî”, *DİA*, Ankara 1996, c. 14, s. 427-428.

- AYDINLI, Abdullah, “Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman”, *DİA*, İstanbul 1993, c. 8, s. 494-495.
- BOZKURT, Nahide, “Hârûnürreşîd”, *DİA*, Ankara 1997, c. 16, s. 258-261.
- BOZKURT, Nebi, *Hadis'te Folklor Eğlence*, İFAV Yayınları, İstanbul 1997.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu Buhârî*, 4 Cilt, İstanbul 1979.
- CERRAHOĞLU, İsmail, “Atâ b. Ebî Rebâh”, *DİA*, Ankara 1991, c. 4, s. 35-36.
- CİRİT, Hasan, “Kussâs”, *DİA*, Ankara 2002, c. 26, s. 463-465.
- COLOMB, Casimir, Çev. Mustafa Refik, *İnsan ve Hayvanat Üzerinde Mûsikînin Tesiri*, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul 1308.
- ÇAKIN, Kamil, “Hanzale b. Ebî Âmir”, *DİA*, İstanbul 1997, c. 16, s. 51.
- ÇETİN, Nihad M., “Ahbar”, *DİA*, Ankara 1999, c. 1, s. 486-489.
- DEMİRKENT, Işın, “Misis”, *DİA*, İstanbul 2005, c. 30, s. 178-181.
- DURMUŞ, İsmail “Uyûnü'l-Ahbâr”, *DİA*, Ankara 2012, c. 42, s. 247-248.
- DÜZENLİ, Pehlul, *İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2014.
- ELMALI, Hüseyin, “Hassân b. Sâbit” *DİA*, Ankara 1997, c. 16, s. 399-402.
- FARÛKÎ, İsmail Raci - el-Farûkî, Luis Lâmia, Çev. Mustafa Okan Kibaroğlu, Zerrin Kibaroğlu, *İslam Kültür Atlası*, İnkılab Yayınları, İstanbul 1999.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Abdullah b. Ca'fer”, *DİA*, İstanbul 1988, c.1, s. 89.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâ-ü Ulûmi'd-Dîn*, 4 Cilt, Çev. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1974.
- GÜNDAY, Hüseyin, *Sahabe Neslinin Yetkin Mizah Ustası: İbn Ebû Atîk*, Bilimname, XXII, 2012/1.
- GÜNEL, Fuat, “İbn Süreyc Ubeydullah”, *DİA*, İstanbul 1999, c. 20, s. 366-367.
- HATİBOĞLU, İbrahim, “Süfyân b. Uyeyne”, *DİA*, İstanbul 2010, c. 38, s. 28-29.
- İTR, Nureddin, *Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadis*, Dâru'l-Fikr, Şam, 1997.
- İBN ABDÜRABBİH, el-Fakîh Ahmed b. Muhammed el-Endelüsî, *el-Ikdü'l-Ferîd*, 9 Cilt, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983.
- İBN ATİYYE, el-Endelüsî, el-Kâdî Ebû Muhammed Abdü'l-Hak b. Gâlib, *el-Muharrarü'l-Vecîz*, 6 Cilt, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1971.
- İBN HALLİKÂN, el-Kâdî Ahmet, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zamân*, 2 Cilt, el-Matbaatü'l-Meymene, Mısır, H. 1310.
- İLHAN, Avni, “Amr b. Ubeyd”, *DİA*, İstanbul 1991, c. 3, s. 93-94.
- İSFEHÂNÎ, Ebu'l-Ferec Ali b. el-Hüseyin, *el-Eğânî*, 25 Cilt, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1994, c. 18, s. 468.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Asım b. Ömer b. Hattâb” *DİA*, Ankara 1991, c. 3, s. 478-479.

- KÂTİP ÇELEBİ (Hacı Halife), Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-Zünun an Esami'l-Kütübi ve'l-Fünun*, 2 Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- KINALIZÂDE, Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâ'î*, Haz. Mustafa Koç, Klasik Yayınları, İstanbul 2007.
- KÜÇÜK, Raşit, “Abdullah b. Mübârek”, *DİA*, İstanbul 1998, c. 1, s. 122-124.
- MÂCİD, Abdülmün'im, “İsâ b. Mûsâ”, *DİA*, İstanbul 2000, c. 22, s. 482.
- ÖĞÜT, Salim, “Ebû Yûsuf”, *DİA*, İstanbul 1994, c. 10, s. 260-264.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Bîşr b. Mervân”, *DİA*, İstanbul 1992, c. 6, s. 222-223.
- ÖZDEMİR, Mehmet, *Endülüs Müslümanları*, 3 Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.
- ÖZEK, Ali, vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Kral Fehd Mushaf Basım Kurumu, Medine, 1992.
- ÖZEL, Ahmet, “Mâlik b. Enes”, *DİA*, İstanbul 2003, c. 27, s. 506-513.
- SARI, Mevlüt, *el-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*, Bahar Yayınları, İstanbul Tarihsiz.
- ŞEK'A, Mustafa Muhammed, “İbn Abdürabbih”, *DİA*, Ankara 1999, c. 19, s. 281-283.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyan an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, 15 Cilt, Dâru'l- Fikr, Beyrut 1988.
- TOKSARI, Ali, “İbrâhîm b. Sa'd”, *DİA*, İstanbul 2000, c. 21, s. 349.
- TOPALOĞLU, Nuri, “Huşenî”, *DİA*, Ankara 1998, c. 18, s. 420-421.
- TURABÎ, Ahmet Hakkı, “İbn Câmî”, *DİA*, İstanbul 1999, c. 19, s. 385-386.
- TÜCCAR, Zülfikar, “Nâbîga el-Ca'dî”, *DİA*, Ankara 2006, c. 33, s. 260-261.
- ULUDAĞ, Süleyman, *İslam Açısından Müzik ve Semâ*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.
- ÜNAL, İsmail Hakkı, “İbn De'b”, *DİA*, İstanbul 1999, c. 19, s. 411-412.
- YARDIM, Ali, “İbn Ebû Dâvûd”, *DİA*, Ankara 1999, c. 19, s. 429.
- YİĞİT, İsmail, “Ömer b. Abdilaziz”, *DİA*, İstanbul 2007, c. 34, s. 53-55.